

Антоний Тодоров

ТУРЦИЯ, ЕС И БЪЛГАРСКИТЕ ДЕБАТИ

Поканата към Турция да започне преговори за присъединяване към ЕС отново постави на дневен ред поредица от въпроси: докъде (дори не толкова докога) ще се разширява Европа, докъде се простират нейните граници, каква в крайна сметка е нейната същност и идентичност. Причината е, че за първи път в историята на ЕС поканата е отправена към страна, която географски, исторически и културно може да се определя както като европейска, така и, вероятно дори в по-голяма степен, като азиатска или неевропейска. С основание журналистът Тони Николов отбелязва в "Обектив": "В този смисъл решението... дори не беше: "да" или "не" на Турция. То идваше да каже "да" или "не" на Европа. И то на каква Европа? Ако не до Урал, както някога си мечтаеше дьо Гол, то докъде?" (Николов 2005)

Повдигнатият въпрос се прояви в едно очевидно разделение – между противниците и привържениците на разширяването на Европа към Турция. Но тази очевидност прикрива много повече разделение и гледни точки. Противниците на присъединяването на Турция са също толкова разнородни политически и ценностно, колкото и привържениците. Това разделение по въпроса не подсили просто вече съществуващите разделения между леви и десни, между консерватори и социалисти, между либерали и националисти, а възниква в почти всеки един от класическите политически лагери.

Използваните аргументи на противниците и привържениците на присъединяването на Турция към ЕС са индикаторите за различни визии за европейското обединение. Тези визии донякъде са заложили и в самото начало на европейската интеграция, която се осъществява емпирично, без начален "голям план", показващ на хоризонта каква общност се изгражда. Емпиричното изграждане на ЕС всъщност означава, че във всеки един момент от неговото съществуване се поставя въпросът за това, каква е неговата природа, накъде се движи, каква голяма цел си поставя.

Поканата към Турция извади отново на дневен ред тези въпроси, особено след като в Лисабон страните-членки подписаха новия договор, заменил провалената Конституция на ЕС. След като беше постигнат поредният компромис за природата на съюза, поканата към Турция можеше да стане факт. Но наред с тези свързани с институционалното развитие на

общността въпроси, присъединяването на държава като Турция повдига нови проблеми, защото засяга трудно постигнатите съгласия и равновесия в съюза и защото позволява в доста по-експлицитен начин всеки от участващите в дебатите да изложи своята визия за ЕС.

Настоящата статия ще анализира тези аргументи, като се опита да ги типологизира и заедно с това – да конструира криещите се зад тези аргументи визии за Европа. Типологията на тези визии ще помогне за разбирането на европейския политически процес именно като наднационален. Колкото до националните политически дебати, в тях темата за членството на Турция в ЕС има инструментален характер, позволява на партиите да се разграничават или сближават с други партии, да се самоопределят политически.

Използваните аргументи са поне няколко типа: историко-културни; геополитически, военнoстратегически, социално-икономически и социално-политически. Всички те се споделят от различни политически кръгове в почти всяка една от страните-членки. В България има и една особена група аргументи, свързани с особеностите на политическия процес и на особената роля на ДПС в него.

Политическите партии в България се разделиха на две по повод на турското членство. БСП, НДСВ и ДПС, членки на управляващата коалиция, застанаха зад официалната позиция на правителството, изразявана както от премиера, така и от външния министър, че България подкрепя турската кандидатура. В интервю за агенция “Фокус” министърът на външните работи Ивайло Калфин изразява официалната позиция, като тя е положителна и същевременно внимателна към резервите на други европейски държави: “България има интерес Турция да се развива в посока ЕС – приемане на правила, на стандарти, на ценностите на ЕС като наша съседка и голяма страна, до която сме ние. В същото време членството в ЕС не може да стане без компромиси. В смисъл, преди да стане член на ЕС, Турция трябва да убеди всички европейски страни, че изцяло споделя правилата, изцяло без сътресения е в състояние да се интегрира в европейската икономика.” (Калфин 2007) Лидерът на ГЕРБ Б. Борисов също се изказа положително: “Отношението на ГЕРБ към Турция е същото, каквото е към Сърбия, Хърватия, Македония... Всеки, който покрие критериите на ЕС, ще бъде приет от европейските държави.”¹ СДС също подкрепя членството на Турция, като с това се различава от ДСБ. Близкият до СДС анализатор Димитър Аврамов изрично заявява в собствения си блог: “Турция бе верен политически съюзник на България и подкрепи членството ни в НАТО, когато то бе стратегически избор, важен за националната ни сигурност. ... Затова България трябва да подкрепи интеграцията на Турция в ЕС, а не да я спира!”² Само “Атака” и ДСБ ясно се определиха против членството. В България, както и в другите страни от ЕС, разделението на привържениците и противниците не съвпада изцяло с разделението между леви и десни.³

1. Исторически и културни аргументи

В групата на противниците на членството един от често появяващите се аргументи е, че Турция не е европейска страна не толкова в географски аспект, колкото в културен. Причина за противопоставянето е “непригодността на Турция да стане квартирант в добре подредения християнски дом на Стария континент”, както пише Стефан Солаков във в. “Атака” (Солаков 2007). Тезата се подкрепя най-яростно от крайните националисти в Европа, повтаря я и френският националистически лидер Жан-Мари Льо Пен по време на посещението си в София през 2007 г.

Аргументът, че Турция не е европейска страна, се основава не толкова на географската очевидност (10% от територията на страната е географски в Европа, останалата е в Азия), колкото на разбирането за несъвместимост между “християнските корени” на Европа и преобладаващата мюсюлманска религия в Турция. Именно тази страна на “културната несъвместимост” се изтъква най-вече. Защото в този аргумент Европа се разбира най-вече като християнска общност, или в най-добрия случай, като общност, която споделя “християнските ценности”. Често противниците на турското членство изтъкват, че Турция е ислямска страна, членка на “Организацията ислямска конференция”, поради което мястото ѝ не е в ЕС, който е предимно християнски. Димитър Стоянов, евродепутат от “Атака”, заяви пред участници в антитурска демонстрация в Брюксел на 3 октомври 2007 г., че е неестествено едно общество, изградено върху християнски ценности, да се обединява с мюсюлманска държава, която при това е извън границите на Европа. (Шкодрова 2005)⁴

В хода на дебатите по приемането на Конституцията на Европа имаше бурни спорове върху текста, който се позоваваше на християнските културни корени на ЕС. Още преди да бъде избран като папа Бенедикт XVI, монсиньор Йозеф Ратцингер беше заявил, че Турция именно като мюсюлманска държава винаги е била различна от Европа, чиято основна характеристика е християнството. Поради това, според бъдещия папа, не бива да се смесват толкова различни континенти (Европа и Азия), в името единствено на икономически съображения – общ пазар, – защото това ще навреди на културното разнообразие. Тезата се застъпва и от повечето християндемократически партии в Европа, като тези в Германия и Австрия. Те бяха и в основата на настояването за съответния текст в Европейската конституция.

Религиозната аргументация срещу членството на Турция в ЕС обаче крие сериозен проблем, свързан със самото разбиране за природата на съюза. Дали трябва да го разбираме като християнска общност? Какво следствие би имало това по отношение на европейците не-християни (сред които най-многобройни са мюсюлманите и юдеите)? Не е ли ЕС по-скоро наднационална проекция на европейската светска държава, в която вероизповеданието е единствено въпрос на личен избор и на частна сфера?

Парадоксът е, че Турската република, така както е замислена и създадена от Кемал Атаатюрк през 1920-те години, е светска държава и светският ѝ характер е бил досега отстояван най-решително както от една значителна част от турското общество (най-вече модерната, западно ориентираната му част), така и от висшите военни, особено активни в турската политика. Религиозният аргумент срещу членството на Турция в ЕС всъщност поставя под въпрос едно от най-големите завоевания на европейската цивилизация – светската държава.

Оттук и аргументът от същия порядък на привържениците на членството – няма ли отказът на Европа да предизвика ислямизирането на Турция, отдръпването ѝ от принципите на светската държава, приключването на “ерата Атаатюрк”? Въпросът не може да се отмени, защото това, как ще се развива Турция, несъмнено е от значение за ЕС, независимо дали става дума за пълноправна членка, или за съседна страна в привилегировано партньорство.

Понякога сред аргументите на противниците на членството се явява и този, според който Турция продължава да следва експанзионизма на Османската империя, чийто наследник е. Този аргумент се опира на идеята, че независимо от промените в политическите режими, независимо от модернизацията и от демократизацията, държавите следват своята логика, оставаща непроменена от историческите обстоятелства.

Сред историческите аргументи против членството на Турция в ЕС са и тези, свързани с непризнаването от страна на турската държава на арменския геноцид. Трагичните събития от края на Първата световна война, довели до гибелта на почти милион и половина арменци, продължават да бъдат “табу” в политическия дебат на Турция. Аргументът в България придобива и друго измерение – на обвинение, че по този въпрос ДПС заема открито турската позиция. Божидар Димитров го заявява на една пресконференция: “Парламентите на САЩ, Франция, Полша и много европейски страни осъдиха арменския геноцид, който извърши Турция през 1915-1918 г. Само депутатите от тройната коалиция под натиска на ДПС отказаха да направят това”. (Чертова 2006) В случая с арменския геноцид (дори турските университетски интелектуалци никога не биха употребили тази дума), нещата са по-драматични. Не защото събитието надминава по мащабите си други подобни събития, а защото в днешна републиканска Турция темата остава “табу”, което означава дори, че самото ѝ споменаване може да навлече на автора присъда (както това се случи например с Орхан Памук).

Този аргумент, привидно исторически, е по същество социално-политически, защото се отнася към ефективността на демокрацията в днешна Турция. Което е аргумент от друг порядък. Но покрай протестите на арменските общности в Европа срещу турското членство именно заради непризнаването на арменския геноцид се мобилизираха крайно десни на-

ционалистически партии, които се опитаха да използват политическата мобилизация за крайно анти-турско говорене. Защото, ако, от една страна, арменските общности и техните представители, както и подкрепящите ги обществени среди, аргументират противопоставянето си на турското членство със съществуващото все още “табу” върху въпроса (аргументът “недостатъчна демокрация днес”), то крайните националисти просто прокарват примитивната теза, че “турците не са се променили”, т.е. останали са същите насилници, каквито са били и през XIV век, и в началото на XX век.

Подобен тип различия в аргументацията можем да наблюдаваме и в казуса с разделението на Кипър и непризнаването на Кипърската република (членка на ЕС) от Турция. Проблемът е достатъчно сериозен, още повече, че ЕС не признава Севернокипърската турска република, възникнала в резултат от турското нахлуване през 1974 г. Не бива обаче да се забравя и друго – през онази 1974 г. събитията бяха предизвикани от крайно десните националисти в Гърция, които организираха преврат срещу кипърския президент архиепископ Макариос, което доведе до ответната турска реакция. А на референдума в Кипър за неговото обединение в навечерието на приемането му в ЕС кипърските гърци отхвърлиха плана за обединение, за разлика от кипърските турци.⁵ Крайно десните националисти имат своя аргументация по случая с разделения Кипър – за тях той е свидетелство за турския експанзионизъм, за придържането към историческата идея за обединението на всички турци в една държава. Парадоксално е, че крайните националисти и в ЕС обикновено застават зад подобни идеи – “всяка нация в една държава”. И тъкмо те използват това, за да критикуват национализма на другите, което впрочем е позната история.

Тук въпросът е: какъв ЕС искаме? “Европа на суверенните нации” искат от крайната десница, съюз без наднационалност, където всяка нация прокарва своите интереси, но където християнските ценности обединяват всички. Християнска Европа, макар и наднационална, искат и от средите на християндемократите, без обаче да се губи диалогът с другите религии и цивилизации. Ако ЕС е историко-културна общност, основана на общи религиозни корени, рискът ЕС да попадне в сценария на “сблъсък на цивилизацията”, предвиждат от С. Хънтингтън, е огромен.

2. Геополитически аргументи

Ако историческите и културните аргументи са по-скоро инструмент на противниците на турското членство в ЕС, то геополитическите аргументи са по-скоро аргументи на привържениците на членството. Турция е голяма държава, с огромен демографски потенциал, заемаща ключово географско положение между Европа и Близкия изток и в състояние да играе важна роля на посредник, “страж”, “буфер” и т.н. Тези аргументи се застъпват често и от турски политици и интелектуалци, привърженици на

членството.

Турция би могла да бъде много полезна като външна граница на ЕС – това е един от често срещаните аргументи в полза на членството. ЕС има нужда от такава граница, особено по отношение на Близкия и Средния изток, откъдето има както рискове за икономическа имиграция, така и за незаконен трафик на наркотици и хора, изобщо – за пренасяне на несигурност и престъпност. При това положение приемането на Турция в ЕС ще засили ефикасността на европейската граница – Турция ще има ресурсите да бъде ефикасен “страж” срещу тези заплахи. А заплахите се виждат като засягащи важно разбиране за ЕС – да бъде зона на сигурност (индивидуална и колективна).

Проблемът в случая е, че тази аргументация представя ЕС като “остров на благополучието и сигурността”, потопен в океан от несигурност и мизерия, поради което има нуждата от “защитна стена”. Оставям настрана свързаните с такава идея исторически примери като римските защитни валове или Великата китайска стена – и двете съоръжения са се оказали абсолютно неефективни пред нашествията на варварите и монголците. Въпросът е дали си представяме ЕС като “крепостта Европа”, която се охранява от “верни стражи” (в случая Турция).

По времето на политическата дискусия около членството на България в НАТО ентусиазирани привърженици на атлантическата ориентация изтъкваха като предимство факта, че страната ще бъде “рубеж” на организацията на Изток. Тоест ще играе ролята на “страж”. Парадоксът в случая произтича от очевидното противоречие между стремежа за повече сигурност с членството в НАТО и заявеното желание да се изпълнява роля, която, обратно, е изпълнена с несигурност и риск, каквато е ролята на всеки “рубеж” или “страж”.

В случая с членството на Турция в ЕС парадоксът е подобен. ЕС има нужда от турците, защото те ще бъдат “рубеж”, но турците имат нужда от ЕС, за да се чувстват по-сигурни. Тази аргументация по същество чуваме и от страна на редица неоконсерватори от САЩ, които насърчават турското членство в ЕС – една типична позиция за школата на реализма в международните отношения.

В тази геополитическа перспектива Турция може да бъде видяна и като посредник в отношенията на ЕС с мюсюлманския свят. Ако не влезе в схемата на “сблъсък на цивилизациите”, ЕС трябва да приеме Турция именно защото последната може да бъде отличен посредник в отношенията с ислямските страни. Едновременно преимуществено ислямска, но и модерна, европейска страна, Турция може да бъде както говорител на европейците сред мюсюлманите, така и говорител на мюсюлманите сред европейците.

Привържениците на членството биха добавили още един аргумент в тази перспектива – въпреки риска от въвеждането на религиозното изме-

рение, несъмнено е по-добре светска Турция да бъде застъпник за мюсюлманите в Европа, а не, както в много случаи, това да бъде Саудитска Арабия. Специалистите по ислямската доктрина ще допълнят, че ухабистката саудитска школа е много по-радикална и фундаменталистка, отколкото сунитската школа в исляма, преобладаваща в Турция.

Такава роля изглежда приемлива и се използва като аргумент в полза на турското членство. Илия Петров, бивш депутат от СДС, а впоследствие член на ЕКИП, отбелязва: “И тъй като приемането на Турция има и ключово значение за отношенията ЕС - ислямски свят това ще бъде и потвърждение на визията, че в Европа можем да съществуваме заедно, като удържаме различието.” (Петров 2006). От друга страна обаче, в такава роля има и скрити въпроси. Преди всичко, дали тя не предполага, че като член на ЕС Турция ще има почти монополното право (защото няма да има друга държава, която да се смята за преимуществено мюсюлманска) да говори от името на мюсюлманите – в самата Европа, както и извън нея. Такава претенция ни кара да мислим за времето на халифата, премахнат в светската република още при първите реформи на Кемал Ататюрк. С други думи, опитвайки се да излезем от схемата на “сблъсък на цивилизацииите”, отново приписваме на определени страни специфична роля в религиозната, т.е. в цивилизационната перспектива.

В същата геополитическа перспектива привържениците на членството изтъкват и ролята на Турция като мост между Европа и Азия. Критиците на членството изтъкват, че това, напротив, приближава границите на ЕС до такива рискови райони като Близкия и Средния изток (Палестина, Ирак, Афганистан), което би увеличило рисковете за европейската сигурност. В този план се изтъкват и други сценарии – вместо пълноправно членство в ЕС, ролята на “буфер”, с очевидни привилегии в областта на икономическия обмен и движението на хора, като компенсация за поетия ангажимент на “смекчител” на рисковете.

От геополитическа гледна точка за такава роля може да претендира не само Турция – Русия може би в много по-голяма степен, но защо не и кавказките държави като Армения, Грузия или Азербайджан (също определян като преимуществено мюсюлмански). Азия не е само ислямска, там има и такива големи държави като Индия, Китай и Япония и в този смисъл ролята на Турция като мост към Азия би била сравнително ограничена. Аргументът е най-вече геополитически в смисъл на приближаване на границите на ЕС (т.е. на Запада) към важни райони в Азия. В тази перспектива тук много повече такава роля би била от интерес на САЩ и НАТО, отколкото на ЕС като самостоятелен играч. (Николов 2007) Или по-скоро такава възможна роля на Турция се вписва в една визия на ЕС като преди всичко стратегически актьор, а не като икономическа, политическа и ценностна общност.

В геополитически план критиците на членството на Турция в ЕС

изтъкват и използването на турските малцинства в Европа за откровена турска експанзия, макар и не непременно военна. Например демографска експанзия, която в един по-далечен план би довела до промяна на демографските съотношения в някои европейски държави, включително в България, в полза на турските общности. Което би довело до съответстващи политически промени. В специално изследване О. Минчев отбелязва: “Ако днес около 10 на сто от гражданите на България са етнически турци, то след падането на визовите ограничения на българска територия бързо ще се установи съотношение, подобно на това в днешен Кипър.” (Минчев 2006) Подозрението, че Турция не е изоставила експанзионистичните си планове, такива, каквито сме ги виждали в историята на Османската империя, е един също използван аргумент срещу членството. Обратно, привържениците на членството изтъкват ролята на турските общности в европейските държави като положителна, защото спомагат да бъдещото интегриране на Турция и за постепенното затихване на страховете от “турската имиграционна експанзия”.

В аргументацията от геополитически характер обаче отново се прокарва една визия за ЕС като “крепост”, защитаваща благополучието и сигурността на европейците. Особено ако ролята на “моста” се разбира като метафора на преградата, какъвто е спускащият се мост над защитния ров, опасващ крепостната стена.

3. Военностратегически аргументи

Сред аргументите най-вече в полза на членството на Турция в ЕС се изтъкват и такива от военностратегически характер. Посочва се например, че със своята силна армия (400 000 души под оръжие), която е дори най-многобройната в Европа, Турция би трябвало да представлява особено голям интерес за ЕС и за неговата европейска политика на сигурност и отбрана. Аргументът се споделя от военни експерти, включително и експерти на НАТО, защото досега при дискутирането на нуждата от военно участие на ЕС в различни конфликти (например в Босна) европейското колективно участие е било често неефикасно, заради липсата на съвместен ефикасен военен механизъм, но също и поради факта, че единствените национални армии в Европа, които са в състояние да водят съвременни операции ефикасно, са тези на Германия, Франция и Великобритания.

От друга страна, същият аргумент – за силната турска армия – излиза и при доводите на противниците на членството. На първо място заради много силната връзка между турските въоръжени сили и американската военна подкрепа за Турция. За САЩ Турция е важен геостратегически партньор в региона, поради което Турция получава значителна американска военна помощ. В замяна турското правителство оказва политическа и логистична подкрепа на САЩ, особено във връзка с операциите в Ирак, но също и в Афганистан. Турция несъмнено е важен военен фактор в ре-

гиона. Но именно поради силната американско-турска връзка противниците на членството на Турция в ЕС изтъкват опасността тя да изиграе ролята на “троянски кон на Америка” – по същия начин, по който тогавашният френски президент генерал де Гол третира дълго време Великобритания. Обединеното кралство стана член на Европейската общност през 1972 г. – след оттеглянето и дори след смъртта на де Гол. В пространна статия, публикувана от Българското дипломатическо дружество, Симеон Николов отбелязва: “С троянския кон Турция в един бъдещ ЕС след 10-15 години САЩ биха могли да оказват натиск и манипулират важни международни въпроси в свой интерес.” (Николов 2007)

Това не е единственият аргумент за противниците на членството в тази перспектива. Има критици на турското членство, които изхождат от по-скоро антивоенни позиции. Според тях, аргументът за силната турска армия често се споменава при това не само от турски политици, но и от турски интелектуалци, което е тревожно. Защото зад такова често споменаване прозира една визия за ЕС като за военно-политическа организация, нещо като “европейски стълб на НАТО”.

В същия дух са аргументите на критиците на членството на Турция, когато се опасяват от нейните претенции да играе ролята на регионален хегемон. Една такава роля в много по-голяма степен би прилягала на страна-членка на НАТО (каквата Турция отдавна е), отколкото на страна-членка на ЕС. Именно в смесването на ролите, на организации с различни цели и различна природа (НАТО и ЕС) критиците на турската кандидатура за ЕС виждат съществен проблем при изтъкването на аргумента за “силната турска армия”.

4. Социално-икономически аргументи

Аргументите от социално-икономически порядък също са съществени в дебата за членството на Турция в ЕС. Те се използват както от привържениците, така и от противниците.

Турция като огромен и динамично развиващ се пазар е аргумент за привържениците на членството. Според тях това е най-важното преимущество на страната, защото ще допринесе за увеличаването на икономическата конкурентноспособност на Европа. От своя страна критиците на членството изтъкват, че става дума за пазар, чиито стандарти са твърде далече от стандартите на ЕС, поради което на Турция ще са ѝ необходими десетилетия, преди да успее да постигне европейските изисквания. А толкова дълъг период на адаптация вероятно ще бъде безсмислен и ще създаде в самата Турция антиевропейски настроения.

Въпросът е дали ЕС ще си го представяме единствено или предимно като общ пазар, като какъвто възникват Европейските общности преди повече от 50 години. Ако това е така, разширяването на този общ пазар с големия турски пазар е безспорно предимство.

Икономисти в България⁶ анализират особените икономически преимущества и рискове за страната от присъединяването на Турция. “Конкретните ефекти за България от подобряването на инвестиционните възможности в Турция не са толкова пряко свързани с перспективата български компании да инвестират в съседната държава и обратното. По-съществени ефекти за българската икономика са обвързани с възможностите за обособяване на регионални клъстери.” (Христова, Ганев, Богданов 2006: 24). Същевременно се изтъкват и негативните последици – преразпределяне на структурните фондове на ЕС, и в по-малка степен, притокът на евтина работна ръка.

Последното е стандартен аргумент против разширяването на ЕС със страни, които икономически са по-бедни от останалите. Подобни аргументи се изтъкват и по отношение на България и Румъния. Основното в този аргумент е, че по-богатите страни поемат тежестта на адаптирането на по-бедните, че гражданите на по-богатите плащат за гражданите на по-бедните. Изследването на Института “Отворено общество” прави анализ и на ефекта на членството на Турция върху бюджета на ЕС (Христова, Ганев, Богданов 2006: 15-17). В една обикновена икономическа логика това изглежда именно така. Но в една политическа перспектива, това е избор, направен с оглед на по-стратегически цели. Самият бюджет на ЕС представлява една съвсем малка част от БВП на страните-членки, поради което той тежи относително малко върху икономиките.

В случая с Турция, аргументът за нейната относителна бедност не може да бъде основен за българската позиция именно защото България беше (и донякъде остава) в подобна позиция в ЕС – тя беше приета, въпреки подобни възражения, което означава само, че европейската интеграция е преди всичко политически процес. Другото разбиране – за един предимно общ пазар, подчинен на логиката на икономическата ефективност, има своите основания, но не може да бъде единствен критерий. Обикновената икономическа логика често противоречи на други, социални и политически логика, поради което дори и самото пресмятане на ефективността (като съотношение между вложено и получено) вече не може да се ограничи единствено до материална доходност, а трябва да държи сметка и за социалната и политическата доходност.

Най-съществените аргументи “против” членството на Турция са очакваната огромна икономическа имиграция от мюсюлманския свят. Страхове в Европа са за качествена промяна на една вече съществуваща ситуация, при която турските общности в страни като Германия, Франция, Австрия, Белгия, вече са достатъчно многолюдни, а интеграцията им в съответните общества изглежда проблематична. В няколко текста, посветени на темата, О. Минчев нашироко аргументира такива опасения, именно от гледна точка на България и на нейния демографски баланс. Опасността от трайно заселване на многобройни турски общности в страната при

евентуалното членство на Турция в ЕС се оценява от него като истински проблем пред българското общество (Минчев 2006).⁷

Наред с другото, тази аргументация се вписва в стари исторически предразсъдъци, достатъчно разпространени в българското общество, върху които днес се изграждат разнообразни националистически стратегии. Най-вече това е страхът от “ново турско робство”, разбираемо като промяна (демографска и впоследствие икономическа и политическа), при която турците в България ще се превърнат в мнозинство и ще наложат своите виждания над превърналите се в малцинство българи. Зад такива страхове (и аргументи против приемането на Турция) стои определено разбиране за ЕС като “съюз на нации”, в който всяка има своето обособено пространство, гарантирана сигурност и самостоятелност и не се подчинява в никакъв случай на чужда воля. Това е разбиране за ЕС без наднационалност, за една общност от обособени национални общности, за някакъв вид комунитаризъм с наднационални институции.

5. Социално-политически аргументи

Сред аргументите “за” или “против” особена роля имат социално-политическите. На първо място това е често изтъкваният дефицит на демокрация в Турция и способността ѝ да покрие “критериите от Копенхаген”. Този демократичен дефицит според критиците на членството, които се позовават на последния доклад на ЕК, означава, че “Турция не изпълнява основни политически ангажименти, поети в хода на преговорите; не гарантира спазването на човешките права, закрилата на малцинствата, свободата на словото, религиозните свободи, независимостта на съдебната система; не установява политико-граждански контрол върху въоръжените сили на страната; и не нормализира отношенията си с Република Кипър и Армения.” Горното е цитат от специалната декларация на ДСБ по този въпрос. (ДСБ 2007)

Спазването на правата на личността като цяло е една от осите на критиките към Турция и вероятно ще бъде един от най-критичните пунктове на преговорите за присъединяване. Особено що се отнася до частните свободи като неприкосновеността на личността или до публични свободи като свободата на словото и религиозните свободи. Съдебният процес срещу Орхан Памук, за който стана дума, е само един от примерите за тези проблеми. От друга страна, ЕК отбелязва значителен напредък на Турция в тази област, такъв напредък за около 15 години извървяха всички страни от Централна и Източна Европа, поради което привържениците на членството са убедени в способността на днешна Турция да покрие политическите критерии за членството.

Особено място сред тези критерии заема въпросът за етническите малцинства и най-вече за кюрдите. В тази област ЕС е особено чувствителен. Нещата имат две страни – юридическа и фактическа. Юридическата

е свързана с изброяването на общностите в Турция, които имат статута на етнически малцинства още в Лозанския договор от 1923 г., на който турските правителства се позовават. В този договор не става дума за кюрдите. От друга страна, кюрдската общност в Турция е многобройна, живее в сравнително беден район на страната и се свързва с дългата партизанска война, която радикалната партия ПКК води срещу правителствата, използвайки всякакви средства, включително терор срещу цивилни граждани. В специално посветено проучване от 2003 г. сп. "Икономист" посочва: "До миналата година, когато Турция либерализира законодателството си, за да бъде приета в ЕС, кюрдският език и самата дума "кюрдски" бяха забранени. Там обаче все още биват арестувани хора за това, че говорят кюрдски на публично място, и за това, че искат обучение на кюрдски в училищата, макар че тези неща в момента би трябвало да не са незаконни." (Икономист 2003). В Турция положението се усложнява от обстоятелството, че след 1991 г. в съседен Северен Ирак кюрдите се ползват с автономия, каквато в Турция нямат.

България също е чувствителна по въпроса за етническите малцинства и има своя драматичен опит в тази област. Българските турци са много интегрирани, не споделят сепаратистки тенденции и имат политическо представителство в лицето на ДПС. Това често наричат "български етнически модел", който запазва етническия мир и политическата стабилност. В Турция кюрдите не са в същата ситуация, макар мнозина да са интегрирани в турското общество, като в замяна обаче се отдалечават от кюрдската си идентичност.

От друга страна, българските критици на членството на Турция в ЕС, като се позовават на положението с кюрдите, същевременно са изключително критични към политическата роля на ДПС в България. Това поражда парадокс, защото всъщност има двоен стандарт по отношение на политическото представителство на етническите общности. ДПС е критикувано, че е монополизирало политическото представителство на турците в България. В цитираното изследване О. Минчев пише: "Другото лице на ДПС е лицето на една централизирана, монополна етническа корпорация, която провежда бавна, упорита и настъпателна стратегия за изолиране на етнически смесените региони на България изцяло под своя хегемония и контрол". (Минчев 2006:2). Но причините за това са до голяма степен в останалите политически партии, които не успяха да намерят начин да получат по-съществена подкрепа от страна на българските турци. Колкото до кюрдите, една от основните критики към турските правителства е, че забраняват политическите партии на кюрдите, т.е. партиите на етническа основа. Това обаче е предмет на спор и в България (Конституцията съдържа такъв текст, критикуван също така и от ЕК). Което не пречи на дейността и законността на ДПС, което никога не се е самообявявало за етническа партия.

Най-сетне, един от основните аргументи на противниците на присъединяването е ролята на турската армия в политиката, признатото ѝ право да се намесва извън приетите демократични процедури. Тук отново има парадокс, защото армията в Турция се е представяла за гарант на светския ред и се е намесвала, за да предотврати ислямизацията на страната.

Привържениците на членството на Турция в ЕС настояват, че гарантирането на светския характер на държавата и противопоставянето на ислямистките тенденции е важно условие. Затова известна роля на военния елит в политиката изглежда е допустима. Това обаче, според критиците на членството, е недопустимо в ЕС. От друга страна обаче, стои въпросът за гаранциите срещу фундаменталния ислямизъм. ЕС, от своя страна, също не е предпазен от идването на власт по демократичен път на партии, които споделят недемократични принципи, като ксенофобията, или пък използват религиозни аргументи като основание за ексклузия на определени общности. Спазването на демократичните стандарти в ЕС обаче е задължително. Така че едва ли Турция ще бъде някакво изключение. В позитивен коментар Борислав Ангелов пише: “ЕС има нуждата от една демократична Турция, която да е неразделна и неделима част от нея и трябва да се подкрепи в това нейно желание и намерение. Не трябва да се дава и миг на съмнение, дори най-малката нотка, че Турция е нежелана, защото се открива пътят и възможността на нейната ислямизация.” (Ангелов 2006)

* * *

В дискусиите за турското членство в ЕС се появиха и специфично български аргументи. Първият тип такава аргументация е свързана с политическата роля на ДПС, за което стана дума. Сред националистическите страни съществува убеждението, че ДПС е “гроянски кон” на Турция в българската политика, че именно неговото участие в днешната тройна коалиция, но и изобщо почти непрекъснатото му участие в управлението, предопределя положителното отношение на българските правителства към присъединяването на Турция към ЕС. Сред политическите партии различия демонстрират на официално равнище единствено “Атака” и БСБ – останалите партии официално подкрепят кандидатурата. Към това се прибавят и допълнителни аргументи, като например искането за компенсации, които Турция ще трябва да плати за отнетите имоти на тракийските българи, ако иска да получи българската подкрепа за членството си.⁸

Но на равнището на масовите нагласи нещата изглеждат по-различно, поне както се вижда това от интернет форумите. В българското общество съществува значителен сектор, който смята, че Турция няма място в ЕС. Макар аргументите му да са разнообразни, общото разбиране е, че става дума за “цивилизационна несъвместимост”. Последното се основава на траен предразсъдък, между другото споделян и от поколения европейци,

за “превъзходството на Европа” пред останалия свят. Към това се добавя и типичното за България разбиране за “спомена от робството”, който някак си се предава автоматично от поколение на поколение и не трябва да бъде забравян.

Все пак дискусиата продължава, защото ЕС, както постоянно посочват привържениците на интегрирането на Турция, е създаден именно за това – да преодолява стари исторически конфликти и да създава работеща общност от народи, споделящи общи политически ценности, основани на зачитането на правата на личността, гарантирането на публичните и частните свободи и развитието на правовата държава.

БЕЛЕЖКИ

¹ В интервю за в. “Монитор”, 18/5/2007 (<http://big.bg/modules/news/article.php?storyid=45855>).

² В <http://www.avramov.com/blog/?p=13>.

³ Интересно е, че в програмната декларация на една съвсем нова партия, “Общество за нова България” (създадена през януари 2007), чиито лидери са младежи, а сред тях и доскорощният лидер на МСДС Калоян Методиев, ясно се казва: “За нас Европа не бива да се разширява отвъд културните си и географски граници. Приемането на Турция в ЕС не е в интерес нито на България, нито на Европа.” (<http://www.obshtestvo.net/?p=466>).

⁴ В интернет форум на “Е-вестник” по повод на статия във френския в. “Либерасион” на турския експерт Дженгис Актар, коментираща позицията на френския президент Н.Саркози за турското членство в ЕС, един от участниците (с псевдонима “Приятел на човека”) изтъква следните културни аргументи против: “Въпросът е дали Турция наистина е светска държава и как ислямът и християнството ще съжителстват в една общност. Защото ислямът е на 1240 години, докато християнството е на 2007. И докато християнството е преживяло детско-юношеската си непримиримост и войнственост за присъствие и управление на целия свят, то това не може да се каже за исляма. Напротив, той сега се намира във възрастта на християнството (1240 г.), когато за инквизицията и кръстоносците човешкият живот не е имал никаква стойност.” (<http://e-vestnik.bg/2907>).

⁵ Вж. интересния коментар на Георги Камов в Blogger.com, където той припомня: “През ноември 2002 г. тогавашният Генерален секретар на ООН Кофи Анан предложи план за разрешаване на Кипърския конфликт на базата на федеративен принцип. Само един месец след това, ЕС покани Република Кипър да се присъедини към Съюза заедно с още 9 страни. Развързката на продължилите с много противоречия преговори между президента на гръцката Република Кипър Тасос Пападопулос и на турската ТРСК Мехмед Али Талат бе насрочването на едновременни референдуми в двете републики на 24 април 2004 г., на които Планът Анан трябваше да бъде гласуван. Резултатите от него - кипърските гърци го отхвърлиха с над 75%, а кипърските турци го приеха с около 65% от гласовете. Но въпреки резултата, гръцката част на острова официално стана член на ЕС на 1 май 2004 г. - една седмица след провеждането на референдумите за обединение на Кипър.” (http://susedi.blogspot.com/2006/12/blog-post_07.html).

⁶ Става дума за Асенка Христова, Георги Ганев и Лъчезар Богданов от Центъра за либерални стратегии и “Industry watch”.

⁷ В цитирания интернет форум на “Е-вестник”, един от участниците формулира ясно тези страхове: “В Европа са достатъчни предизвикваните там проблеми от имигранти, изповядващи исляма, и ако една изцяло мюсюлманска държава се присъедини към този съюз, тези проблеми ще станат според мен неразрешими, а косовският синдром ще получи разпространение в много области на Европа.” (<http://e-vestnik.bg/2907>)

⁸ Евродепутатът от БСП Евгени Кирилов внесе поправка в резолюция на Европейския парламент, в която се иска: “ЕП призовава турските власти в духа на добросъседските отношения да активизират диалога с България за разрешаване на неуредените взаимни претенции относно имущество, соци-

ални и финансови въпроси, включително и правото на собственост и обезщетение на тракийските българи съгласно Ангорския договор" (в. "Сега", 19/09/2007).

Литература

- Актар Дж. Големите локуми на Саркози за членството на Турция в ЕС. "Е-вестник", 15/12/2007 (<http://e-vestnik.bg/2907>).
- Ангелов Б. Турция има своето място в Европа. "Obshtestvo.net", 25/05/2006 (<http://www.obshtestvo.net/?p=466>).
- Демократи за силна България. Декларация на ДСБ за преговорите между ЕС и Турция. София, 11/12/2006 (http://www.dsb.bg/display.php?sub=news_1&open_news=2427)
- Икономист*, 26 март 2003, (http://mediapool.bg/site/balkans/2003/03/26/04_260303ba.shtml)
- Калфин И. България има шанса да се превърне в един транспортен енергиен център на Балканите. Интервю за агенция "Фокус" (http://www.mfa.bg/bg/index.php?option=com_content&task=view&id=16840&Itemid=225).
- Минчев О. България и членството на Турция в ЕС. ИРМЕ/IRIS, 2006 (http://www.iris-bg.org/files/Bulgaria%20and%20Turkey%20Membership%20in%20the%20EU_Part2_bg.pdf)
- Николов С. Турция и геостратегическите аспекти на едно бъдещо членство в ЕС. В: *Експерт*, издава Българско Дипломатическо Дружество, декември 2007 (<http://www.expert-bdd.com/statiq.php?id=234>)
- Николов Т. Турция в ЕС или Европа отвъд Босфора. Сп. "Обектив", октомври 2005, бр.125 (<http://www.bghelsinki.org/obektiv/125-10.pdf>).
- Петров И. Необходимо ли е Турция на Европейския съюз?. В: BG Factor, 14/12/2006 (<http://www.bgfactor.org/index.php?cm=14&id=9450>)
- Солаков, Ст. Български „къртици“ копаят в турския тунел към Европа. в. *Атака* 3/04/2007 (http://www.vestnikataka.com/?module=displaystory&story_id=29288&edition_id=464&format=html)
- Христова А., Ганев Г., Богданов Л. Ефекти от присъединяването на Турция към ЕС върху общия пазар и страните от Югоизточна Европа. Институт "Отворено общество", С. 2006 (http://beta.osi.bg/cyeds/downloads/13_GEPI_Turkey_EU_1.pdf).
- Чертова М. Не пускаме Турция в ЕС заради парите на тракийците. в. *Новинар*, 09/12/2006
- Шкодрова А. Интеграцията на Турция в ЕС - противоречиви реакции в България. В: *Balkan insight*, 10/11/2005 (http://evroportal.bg/article_view.php?id=727714).